

Reinard Maarleveld

Het Geheugen van Nederland

De Koninklijke Bibliotheek is eind 2000 van start gegaan met een landelijk digitaliseringsprogramma onder de naam 'Het Geheugen van Nederland'.

In dit programma worden, in samenwerking met een groot aantal erfgoedinstellingen, collecties gedigitaliseerd en beschikbaar gesteld op een centrale website. Het gaat om verschillende typen informatiebronnen afkomstig uit bibliotheken, musea en archieven waarbij de nadruk ligt op visueel aantrekkelijk materiaal. Doel is een nationale digitale collectie van het cultureel erfgoed op te bouwen en voor een breed publiek (gratis) toegankelijk te maken.

Daarnaast worden op basis van de gedigitaliseerde collecties onderwijs toepassingen ontwikkeld voor het voortgezet onderwijs.

In 2004 zullen zo'n dertig collecties moeten zijn gedigitaliseerd, goed voor 300.000 historische bronnen. Bovendien zijn er dan twintig onderwijsapplicaties klaar voor direct gebruik in de klas. De eerste resultaten zijn in oktober 2002 te zien op de website

www.geheugenvannederland.nl.

In mijn bescheiden collectie geschiedenisboeken voor het voortgezet onderwijs bevindt zich ook de *Korte Tijdsrekenkundige Tafel der Vaderlandsche Geschiedenis* uit 1865. Het is een boekje van vijftien bladzijden met feiten en jaartallen. Het voorberigt laat glashard weten: *'Deze tijdsrekenkundige tafel is bestemd om geheel en volkomen van buiten geleerd te worden, zoodat zij een leidraad oplevert, waardoor de leerlingen zich in ieder tijdvak der vaderlandsche geschiedenis ten minste eenigermate kunnen oriënteren'*.

'Geheel en volkomen van buiten leren'. Een nachtmerrie voor leerlingen van de 21ste eeuw!

Beeldcultuur

Naast feiten en jaartallen zijn er in het geschiedenisonderwijs natuurlijk beelden. En die waren er ook al in 1865. Denk aan de historiestukken van Rembrandt, de prenten van Jan Luycken en (in het meer recente verleden) de schoolplaten van Isings. Het beeld van Willem Van Oranje die op de trappen van het Prinsenhof bezwijkt (*Ziet welk een gruwelstuk: een booswicht en verrader/Treft, door zijn doodend lood, hier Neerlands dierbren vader*) is bij generaties Nederlanders bekend.

De beeldcultuur is de laatste jaren sterk in opmars. Schoolboeken worden voorzien van steeds fraaiere beeldbronnen en niet alleen de schoolboeken. Computers en digitale hulpmiddelen (scanners, printers, camera's) stellen de leerling in staat om werkstukken, scripties en verslagen bijna professioneel vorm te geven. Over de inhoudelijke kwaliteiten van deze producten zegt

dat overigens niets (al vind ik het zelf moeilijk om een fraai vormgegeven werkstuk toch van een onvoldoende te voorzien).

De doorbraak van het internet versterkt deze ontwikkeling. Veel musea, archieven en bibliotheken in binnen- en buitenland bieden (onderdelen van) hun collecties nu ook digitaal aan. Ze worden daartoe aangespoord door hun afdelingen marketing en communicatie die via dit medium kansen zien om meer bezoekers en vooral nieuwe bezoekers te trekken.

Vanuit de overheid wordt 'digitaal erfgoed' gestimuleerd omdat hierdoor het cultuurbezit eenvoudig onder de aandacht van een breed publiek kan worden gebracht. Daarnaast biedt digitalisering nieuwe mogelijkheden op het gebied van conservering. Digitale bronnen kunnen ook intensief worden geraadpleegd door belangstellenden zonder angst voor schade aan de originelen.

Docenten staan niet altijd positief tegenover deze digitale revolutie. Het internet is volgens sommigen geen schatkamer vol historische bronnen, maar eerder een 'dark room' waar leerlingen op het slechte pad gebracht worden (stelen van samenvattingen en werkstukken, chatten, het bekijken van porno). Toch is er een kentering in deze opvatting.

Sinds enkele jaren zijn de educatieve uitgeverij in de weer met 'methoden-sites'. De geschiedenis-methode wordt ondersteund door meer bronnen, vragen en opdrachten en als het even kan wordt de link met de actualiteit gelegd. Dit is een hoopgevende ontwikkeling, want hierdoor wordt het internet-aan-

De volgende collecties (in totaal vele tienduizenden afbeeldingen) zullen in 2002 gedigitaliseerd worden voor Het Geheugen van Nederland:

- Nederlandse schilderkunst uit de zeventiende eeuw (Mauritshuis)
- Geschiedenis van de Nederlandse arbeidersbeweging (IISG).
Onderwijsapplicatie: Spoorwegstaking 1903 (vmbo 3+4)
- Oorlogsaffiches (Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie/ Koninklijke Bibliotheek). Onderwijsapplicatie: Affichespel (Plak de poster, Beschadig de poster, tweede fase havo en vwo)
- Kaartcollecties (Scheepvaartmuseum Amsterdam). Onderwijsapplicatie: de overwintering op Nova Zembla (basisvorming)
- Politieke prenten (Atlas van Stolk). Onderwijsapplicatie: L. Jordaan over 'Nederlanders en hun gezagsdragers 1950-1990
- Biografische Knipsels (Centraal Bureau voor Genealogie)
- Beeldmateriaal Directie Oostersche Handel en Reederijen (OHR).
Onderwijsapplicatie: Duik naar het Verleden (basisvorming)
- Modetijdschriften uit de negentiende en twintigste eeuw (Gemeentemuseum Den Haag)
- Collectie Affiches Vrouwenbeweging uit de 20e eeuw (Internationaal Informatiecentrum en Archief voor Vrouwengeschiedenis - IIAV).
Onderwijsapplicatie: veranderende rol en beeld van de vrouw 1960-1980 (tweede fase havo/vwo)
- Collectie glasnegatieven uit Nederlands-Indië uit de negentiende en twintigste eeuw en voorwerpen uit de Nederlandse koloniale afdeling op de wereldtentoonstelling te Parijs in 1900 (KIT)
- Historische collectie: de Militaire Geschiedenis van Nederland (Legermuseum)
- Fotocollectie Rijksmonumenten (Rijksdienst Monumentenzorg)
- Schilderijencollectie (Rijksmuseum)
- Nederlandse archeologische collecties Prehistorie, de Romeinse tijd en de Middeleeuwen (Rijksmuseum van Oudheden)
- Bewegend Geheugen: digitalisering van 250 uur film, 100 uur geluid en 2.250 afbeeldingen over het thema 'De wording van de moderne Nederlandse samenleving' (Instituut Beeld en Geluid, het voormalig Nederlands Audiovisueel Archief)
- Straatliders uit de collecties Wouters, Scheurleer en Moorman (Meertens Instituut)

bod voor leerlingen en docenten op maat gemaakt en is er tevens een kwaliteitswaarborg. Keerzijde van deze ontwikkeling is wel dat uitgevers zich nog beperken tot die informatie die direct aansluit bij het boek. De mogelijkheden van het medium worden niet maximaal benut. Uiteindelijk gaat het immers toch om de 'oude technologie': het boek.

Digitalisering van historische bronnen

Het Geheugen van Nederland kan met het digitaliseren van honderdduizenden bronnen de ontwikkeling naar volwaardige inzet van historische bronnen in het geschiedenisonderwijs versnellen. Daarbij worden twee fasen gevolgd. In de eerste fase wordt getracht met een twintigtal uitdagende (maar tegelijkertijd didactisch verantwoord!) internet-applicaties de mogelijkheden van digitaal bronnenmateriaal aan te geven. Deze applicaties zijn kleine, afgeronde eenheden, toegeschreven op

een bepaalde klas of leerjaar in het voortgezet onderwijs met een onderwerp dat aansluit bij het curriculum. De applicaties nemen weinig tijd in beslag en zijn uitgebreid gedocumenteerd, onder meer met een docentenhandleiding, een leerlingeninstructie en een verwijzing naar de meest gebruikte methodes. Ik geef hier drie voorbeelden. Deze voorbeelden kunnen in oktober 2002 via de website van *Het Geheugen van Nederland* worden ingezet op school.

In samenwerking met het IISG te Amsterdam wordt een toepassing ontwikkeld over de Spoorwegstaking in 1903 voor vmbo 3+4. De leerling dienen aan de hand van een interactieve speurtocht langs aansprekende digitale bronnen onder meer antwoord te geven op de vraag waarom er gestaakt werd en wat de korte en lange termijn gevolgen waren van deze staking. Dit onderwerp sluit, als oefenstof, goed aan bij het thema *Industriële samenleving in Nederland*.

De Atlas van Stolk heeft in de collectie een groot aantal prenten van politiek tekenaar L. Jordaan. In het kader van het examenonderwerp geschiedenis *Nederlanders en hun gezagsdragers 1950-1990* wordt een aantal van die prenten aan leerlingen ter analyse via internet voorgelegd. Daarbij gaat het vooral om het herkennen en interpreteren van beeldelementen. Deze beeldelementen kunnen apart worden uitgelicht, om leerlingen attent te maken op de politieke lading en scherpste van de prenten.

Ten slotte wordt in samenwerking met de Directie Oostersche Handel en Reederijen (OHR) een applicatie ontwikkeld voor de basisvorming over de handelsstromen in de Republiek. Daarbij gaat het er vooral om het belang van de Oostzeevaart aan te tonen. Deze toepassing is getiteld *Duik naar het Verleden*. De leerling krijgt de opdracht op zoek te gaan naar de herkomst van een scheepswrak. Daarbij speelt hij/zij de rol van onderwaterarcheoloog. Door duiktochten naar het wrak wordt getracht informatie boven water te brengen over de lading, de bemanning, het type schip en het jaar van ondergang.

Voor de tweede fase worden op grond van een aantal bronnen lessuggesties gegeven en voorbeelden van verwerkingsopdrachten getoond. In die fase ligt het initiatief dus meer bij de docent en de leerling zelf.

In toekomst

In de huidige opzet stopt *Het Geheugen van Nederland* als projectgroep van de Koninklijke Bibliotheek in 2004. De website en de onderwijsapplicaties zijn vervolgens minimaal nog vijf jaar in cyberspace te bewonderen. Uiteraard wordt nu al getracht door samenwerking met andere spelers op dit terrein (bijvoorbeeld de educatieve uitgevers, de deelnemende musea, archieven en bibliotheken, Kennisnet, Vereniging Digitaal Erfgoed Nederland, Erfgoed Actueel) deze enorme digitale collectie verder te laten groeien en een vaste plaats te geven binnen het Nederlandse digitale cultuurlandschap.